

UDK: 07 (497.5) »1848«
929 Šulek, B. »1848«
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 10. 6. 1998.

Publicistička djelatnost Bogoslava Šuleka 1848.

ALEKSANDRA KOLARIĆ

Zavod za povijesne i društvene znanosti
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, R. Hrvatska

Autorica analizira strukturu *Novina dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih* za vrijeme uredništva Bogoslava Šuleka. U sklopu političkih okolnosti liberalne revolucije autor prikazuje Šulekove novinske članke objavljene tijekom 1848. u tim novinama.

Godina 1848. jedna je od onih godina uz koju se u novovjekovnoj povijesti veže termin revolucija. Ta je godina donijela na političku pozornicu neka nova strujanja. Liberalna revolucija, započela u veljači u Parizu, širila se kao olujni vjetar Europom i pred sobom rušila stari feudalni društveni poredak. S 1848. godinom u Europi započinje razdoblje modernih, nacionalnih, ustavnih i parlamentarnih država.

U Francuskoj je uspostavljena republika, u Italiji i Njemačkoj počela je borba za nacionalno ujedinjenje, svugdje se uvodi ustav i parlamentarna vlada, ukida se kmetstvo, uvodi opća porezna obveza, te jednakost svih pred zakonom. Dominantni pojmovi postat će nacionalno ujedinjenje, jednakost pred zakonom i u plaćanju poreza, opće pravo glasa, ustav i odgovorna vlada, te javne slobode; velike riječi koje su i danas u Europi prisutne kao temeljne karakteristike liberalne demokracije.

Glasni su zahtjevi za javnim slobodama: sloboda fizičke osobe, privatnog života, intelektualne slobode i gospodarske slobode. Najprisutniji je zahtjev za slobodom tiska i ukidanjem cenzure, koji u sebi sadrži slobodu mišljenja, slobodu izražavanja mišljenja i slobodu poduzetništva, te je bio među prvim i najznačajnijim rezultatima revolucije. Politika se počinje otvarati prema masama (barem onim pismenim) i pisana riječ će odigrati dominantnu ulogu u širenju liberalnih i demokratskih ideja po cijeloj Europi. Novine, leci i proglašenja postaju dragocjena roba.

U Hrvatskoj, kao i u cijeloj Monarhiji, u predožujskom razdoblju slobodna javnost uopće ne postoji. U Zagrebu su u predožujsko doba izlazile samo jedne dnevne novine na hrvatskom jeziku – *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*¹, a urednik im je bio Bogoslav Šulek², prvi profesionalni

¹ U daljnjem tekstu *Novine dhs*.

² *Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti 11*, Zagreb 1897., str. 115.

novinar u Hrvatskoj, čovjek koji je živio od svoje novinarske i uredničke plaće.

Šulek je tijekom svojega života uređivao skoro sve važnije političke novine u Hrvatskoj; uz *Novine dhs* izdavao je i novine *Branislav* (tiskan u Beogradu i ilegalno raspačavane u Hrvatskoj), te revolucionarne i buntovne novine *Slavenski Jug* i kasnije *Pozor*³.

Premda je još 1848. u zaglavlju *Novina dhs* stajalo Gajevo ime kao uredničko, *Novine* je još od 1846. godine uređivao Bogoslav Šulek. Šulek nije bitno mijenjao koncepciju *Novina dhs*. Na naslovnoj stranici bi obično uvodnim člankom (najčešće svojim, Kukuljevićevim ili Vukotinovićevim) popratio posebice važne političke događaje, a zatim bi slijedilo iscrpno izvješće iz Ugarskog sabora, ako je tada zasjedao. Vijesti iz Ugarskog sabora Šulek je prenosio i sam prevodio iz mađarskih novina⁴. U lipnju 1848. kada će se sastati Hrvatski sabor izvješća iz Požuna zamijenit će izvješća sa saborskih sjednica.

Posebna rubrika u *Novinama*, »Hrvatska i Slavonija«, bila je posvećena domaćim vijestima, koje su mu javljali različiti dopisnici. *Novine dhs* su donosile i vijesti iz Ugarske, Austrije, te drugih europskih zemalja, a pritom se Šulek služio bečkim i njemačkim novinama (*Allgemeine Österreichische Zeitung*, *Wiener Zeitung*, *Augsburger Allgemeine Zeitung* i dr.), dok ih je ponekad vadio iz pisama naših ljudi koji su boravili u tim zemljama.

Početkom 1848. na kraju *Novina* bila je rubrika »Glasonoša« s kulturnim vijestima. S početkom revolucije Šulek je tu kulturnu rubriku zamijenio rubrikom »Kratke vijesti« koja je također donosila političke vijesti. Politika je postala glavna i jedina tema *Novina* i Šuleku nije preostalo mjesta za ostale zanimljivosti.

U vrijeme dok su *Novine dhs*, kao i sve druge tiskovine, bile podvrgnute strogoj cenzuri, Šulek je svoje članke potpisivao malim slovom k. Nakon izbijanja bečke Ožujске revolucije i svrgavanja Metternicha s vlasti, Šulek je ponosno svoje članke počeo potpisivati punim imenom i prezimenom. Šulekovi članci objavljeni 1848. godine u *Novinama dhs* izražavaju četiri temeljne ideje: zahtjev za preustrojtstvom Monarhije na federativnom načelu, zahtjev za ostvarenjem cjelovitosti Trojedne kraljevine, zahtjevi za ustavnošću i odgovornom vladom, te zahtjevi za slobodom javnosti i mišljenja. Još za trajanja cenzure početkom 1848. Šulek je uspio u *Novine dhs* ugurati neke članke koji su zagovarali te ideje. Tako je u trećem broju *Novina* od 8. siječnja 1848.⁵, iskoristivši prigodu kada je Ugarski sabor raspravljao o parlamentarnoj vladi, Šulek objavio tekst o engleskom parlamentarizmu. U članku Šulek napominje da Hrvatska, Ugarska i Austrija nisu nikada u praksi upoznale instituciju parlamentarne vlade, pa se stoga o njoj vrlo malo govorilo i pisalo. Zato Šulek pokušava čitateljstvu jednostavno razložiti i objasniti prednosti takve izvršne vlasti, zadržavajući se u okvirima dopuštenim cenzurom. Nije mogao izravno pisati o negativnostima i neslobodi apsolutizma, te je kao glavnu prednost

³ Isto, str. 109.–150.

⁴ Pismo Šuleka Ljudevitu Gaju, u: *Grada za povijest književnosti hrvatske 2*, Zagreb, 1899., str. 284.

⁵ *Novine dhs*, broj 3, godište XIV/1848.

parlamentarizma nad apsolutizmom iznio činjenicu da odgovorna vlada brani kralja od sraza s narodom jer u Engleskoj vrijedi maksima »The king can do not wrong«⁶. Šulek, uspoređujući engleski parlamentarizam sa situacijom u Ugarskoj, jasno izriče svoj stav: Ugarska ne može imati odgovornu vladu, jer ministri ne raspolažu potrebnim ovlastima i vlašću na temelju koje bi za svoju djelatnost mogli odgovarati parlamentu, dok on nije sastavljen od zastupnika naroda, već samo od pripadnika privilegiranih staleža.

Kada je Ferdinand III 15. ožujka potpisao proglas o ukidanju cenzure⁷, Šulek je to popratio golemim masnim natpisom, koji se protezao širinom cijele stranice: »Štampa je slobodna od 15. III u 5 12 sata posle podne«⁸.

U tom istom broju *Novina Šulek* objavljuje programatski članak »Naše želje«⁹. Otvoreno se radujući nestanku apsolutizma i dolasku slobode i ustavnosti, te nabrajajući narode Monarhije čije su deputacije stigle u Beč sa zahtjevima, Šulek postavlja retoričko pitanje: Zar je Hrvatska i Slavonija jedina zemlja koja nema što tražiti u Beču? Šulekov odgovor na ovo pitanje ujedno je i najvažniji zahtjev kojeg će hrvatska deputacija izložiti u Beču. Bio je to temeljni hrvatski politički problem, koji neće biti riješen sve do kraja Monarhije. »Prije svega treba da se sva membra disjecta, rastrgana uda ove kraljevine u jedno telo stope, da nam se celovitost naše domovine povrati«¹⁰, piše Šulek. Analizirajući tu neuralgičnu točku hrvatske političke egzistencije Šulek definira njezin sadržaj: vraćanje Vojne granice pod civilnu vlast (nije riječ o njezinu razvojačenju!), inkorporaciju Dalmacije i na kraju povratak tzv. turske Hrvatske, tj. područja do Une i Bihaća. Članak Šulek završava zaključkom da je to ujedinjenje hrvatskih zemalja »conditio sine qua non« za realizaciju druge velike želje tj. za uvođenje odgovorne vlade.

Zahtjev za ujedinjenjem hrvatskih zemalja našao je svoj odraz i u uredivačkoj koncepciji *Novina*. Već u sljedećem dvadeset i petom broju *Novina dhs* Šulek mijenja naziv rubrike u kojoj je donosio domaće vijesti: »Hrvatska i Slavonija« postaje »Dalmacija, Hrvatska i Slavonija«¹¹. Nakon održavanja Srpske narodne skupštine u Srijemskim Karlovcima i izbijanja oružanog srpsko-mađarskog sukoba ovoj će rubrici Šulek ponovno promijeniti naziv i to ovaj put u »Dalmacija, Hrvatska, Slavonija i Vojvodina srpska«¹². Početkom lipnja ta rubrika dobiva svoj konačni naziv, koji naglašava teritorijalno jedinstvo Hrvatske i njezin državnopravni položaj – »Trojedna kraljevina i Vojvodina srpska«¹³.

Poziv na ujedinjenje nije naišao na pozitivan odjek među vladajućim slojevima Dalmacije, jer dalmatinsko gradsko stanovništvo nije nalazilo zajedničke interese s Hrvatskom i Slavonijom, već se štoviše oštro suprotstavilo

⁶ »Kralj ne može pogriješiti.«, isto.

⁷ Jaroslav Šidak, »'Narodna zahtijevanja' od 25. ožujka – program hrvatske Četredesetosme«, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848–49.*, Zagreb 1979.

⁸ *Novine dhs*, br. 24, XIV/1848.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

¹¹ *Novine dhs*, br. 25, XIV/1848.

¹² *Novine dhs*, br. 52, XIV/1848.

¹³ *Novine dhs*, br. 56, XIV/1848.

ujedinjenju, bojeći se gubitka svojeg položaja. Stoga Hrvatski sabor, pojedine županije i gradovi upućuju Dalmatincima pismene pozive na ujedinjenje, u kojima ih pokušavaju uvjeriti u neopravdanost njihova straha, te u gospodarsku korist i napredak koji bi uslijedio u Dalmaciji nakon ujedinjenja. Ovaj bitan problem Šulek nije mogao niti je htio zaobići i prešutjeti u svojim *Novinama*, pa mu je posvetio veliki uvodni članak prvoga travanjskog broja¹⁴. Naslovljujući članak »Bratjo Dalmatini!« Šulek pokušava Dalmatincima ukazati na sve loše strane mletačke vladavine i austrijskog apsolutizma, istodobno im obećavajući: »Mi ćemo štovati vaše pravice i običaje, kojih mi možebiti neimamo, i delit ćemo s vami sve slobostine i povlastice kojih vi neimate.«¹⁵

Premda je među stanovništvom Vojne granice postojala težnja i želja za prelaskom Granice pod civilnu vlast, viši časnici bili su pretežito Nijemci i oštro su se suprotstavljali pokoravanju civilnoj banskoj vlasti. »Jedna riječ gospodi oficirima u granici«¹⁶ Šulekov je članak, upućen kao poruka upravo tim časnicima, u kojemu on tvrdi da Hrvatska želi inkorporirati Granicu, ali da je time neće demilitarizirati. Stanovništvu Granice Šulek ukazuje na bolje uvjete života pod civilnom vlašću (domaći zapovjedni kadar, uvođenje narodnog jezika, oslobođenje od tlake, te dodjela šuma i pašnjaka u vlasništvo).

Mađari su već u ožujku dobili novu vladu, odgovornu parlamentu, te je ukinuta Ugarska dvorska kancelarija i Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće. Ova je vlada ubrzo počela donositi ukaze i oblikovati novu politiku koju je prema njezinom mišljenju morala provoditi i Hrvatska. U međuvremenu na bansku vlast ustoličeni Jelačić i Bansko vijeće odbili su priznati nadležnost mađarske vlade za Trojednicu. Iz toga se razvio sukob, koji će se kroz nekoliko ljetnih mjeseci izuzetno zaoštriti, te nakon neuspjele pacifikacije u rujnu, rezultirati oružanim sukobom. No u prijeratnom razdoblju glavno oružje obje strane bili su leci, proglašeni i novinski članci. Štoviše Mađari su čak slali svoje ljude u tri slavonske županije, gdje su ovi pokušavali propagirati njihovo otcjepljenje od Hrvatske i izravno priključenje Ugarskoj. To spominje i Šulek u članku »Molba na gospodu duhovnike«¹⁷, te piše da su mađaronski emisari obilazili narod i »sijali seme razdora i meržnje«¹⁸. Pozivajući svećenstvo da rastjeruje predrasude i pobija laži, te propovijeda čistu i jasnu istinu, Šulek u svom članku i sam pobija laži koje su mađaroni širili po Hrvatskoj i Slavoniji. Bio je to početak Šulekove antidifamacijske kampanje, koju će nastaviti i u sljedećim člancima, a u lipnju će u *Novinama* pokušati uvesti rubriku »Lažitorba«¹⁹, u kojoj će navoditi i ismijavati laži iz mađarskoga tiska.

U članku koji se bavi mađarskim proglasima, zastupajući tezu da je potrebno ukinuti ne samo privilegije pojedinih staleža, već i privilegije pojedinih

¹⁴ *Novine dhs*, br. 29, XIV/1848.

¹⁵ Isto.

¹⁶ *Novine dhs*, br. 27, XIV/1848.

¹⁷ *Novine dhs*, br. 28, XIV/1848.

¹⁸ Isto.

¹⁹ *Novine dhs*, br. 64, XIV/1848.

naroda, te uvesti ne samo jednakost svih građana, već i jednakost svih naroda, Šulek tvrdi: »Nema slobode bez slobode narodnosti«²⁰.

Važnom zadaćom *Novina dhs* Šulek je, uz izvješćivanje javnosti o političkim zbivanjima, držao prosvjeđivanje čitateljstva, pa je koristio svaku prigodu da institucije parlamentarne vlade, ustavne države i sadržaj pojma javnih sloboda (sve su to bili novi pojmovi za ovdašnje čitateljstvo) objasni i razloži. Ne treba nas stoga čuditi da je Šulek neznanje i neprosvijećenost držao glavnom preprekom napretku i glavnom opasnošću za slobodu. »Puk je prost i neuk, zato ga zlobni ljudi mogu pobuniti«²¹, piše početkom svibnja u pozivu na pretplatu novog časopisa *Prijatelj puka* kojeg je namjeravao izdavati Eduard Vrbančić. Pojavu jednoga takvog časopisa koji bi narodu bio razumljiv i jednostavan u objašnjavanju, Šulek toplo pozdravlja u *Novinama dhs*.

U svibnju su Mađari na Dvoru uspjeli ishoditi kraljev potpis na proglas o skidanju Jelačića s banske časti i o njegovom obvezatnom dolasku pred kralja. Istim je proglasom general Hrabowski postavljen za kraljevskog komesara u Hrvatskoj i Slavoniji. Na vijest o tom proglasu Šulek je odgovorio člankom snažnog naslova »Ultimatum«²². Opravdavajući banske naredbe (naredba o prijekom sudu za buntovnike i naredba državnim organima da ne primaju drugih naredbi osim banovih) i pobijajući mađarske tvrdnje o Hrvatima kao buntovnicima i izdajicama, Jelačića Šulek ocrtava kao čovjeka koji je narodu navijestio slobodu i bratstvo, u Vojnoj granici ukinuo vojnu birokraciju pozivajući graničare na Hrvatski sabor, te kao čovjeka kojega svaki Hrvat poštuje kao svoga oca zbog njegove čovječnosti i uljudnosti. Članak završava riječima: »Magjari su na nas bacili buktinju rata. Neima za nas drugoga izbora nego rat ili robstvo, samostalnost i nezavisnost ili sužanstvo i tiranstvo, slava i dika ili prikor i sramota. Dakle, bratjo na oružje!«²³.

Kada je početkom lipnja Hrvatski sabor počeo zasjedati i donositi zakone koji će dati obrise Hrvatskoj druge polovice XIX stoljeća, *Novine dhs* detaljno su izvješćivale o njegovom radu i donosile iscrpne govore skoro svih govornika. Pitanjima državnopravnog položaja i unutarnjeg uređenja Trojednice o kojima se raspravljalo na Saboru, Šulek je posvetio nekoliko članaka. U članku »Poručanstva naše slobode«²⁴ Šulek je, ponovno posežući za primjerom engleskog parlamentarizma, objašnjavao osnovne institucije takvog sustava i pritom naglasio potrebu da Hrvatska kao mala država pronade saveznika. »Od kada je u Ugarskoj magjarizam zavladao, neima više u Ugarskoj garancije za hervatsko-serbsku slobodu i narodnost«²⁵, piše Šulek i iznosi svoju tvrdnju da se Hrvatska ne može i ne mora podložiti mađarskoj vladi, jer poštuje Pragmatičku sankciju. Šulek je dalje tumačio da Pragmatička sankcija nalaže cjelovitost Monarhije, koju su Mađari svojim postupcima raskinuli.

²⁰ »Mađarske proklamacije«, *Novine dhs*, br. 34., XIV/1848.

²¹ *Novine dhs*, br. 44., XIV/1848.

²² *Novine dhs*, br. 48, XIV/1848.

²³ Isto.

²⁴ *Novine dhs*, br. 59, XIV/1848.

²⁵ Isto.

Njegova kritika Mađara je vrlo oštra: »Oni oholo gaze nogama svetu poslovicu našega veka, gaze slobodu, jednakost i bratinstvo!«²⁶.

U oštrom sukobu s Mađarima Hrvatski je sabor pokušao naći saveznika u Austriji. Pojašnjavajući takvu politiku, Šulek piše da »ćemo združenjem s Austrijom Austriju poslaviniti i brže se sjediniti s dalmatinskom, slovenskom i krajišničkom braćom. Takvim združivanjem učvrstiti ćemo našu slobodu i samostalnost«²⁷. U svojem lipanjskom članku Šulek pokušava »razterati predra-sude, rad kojih se nekoli ovoga združenja s Austrijom boje«²⁸. Definirajući oblik udruživanja Trojednice s Austrijom, Šulek naglašava kako će svi narodi Monarhije sklopiti saveznu državu (upotrebljava termin »Bundesstaat«) u kojoj će svaka država biti slobodna u unutarnjem upravljanju, a u savezu s ostalim u svemu što se tiče općih interesa Monarhije. Ovakvo združivanje, piše Šulek, zahtijevaju hrvatski duševni i materijalni interesi, a njime će Hrvatska stupiti u uži savez sa slavenskom braćom.

Sve temeljne teze hrvatskoga političkog programa 1848. Šulek sredinom lipnja sažima u članku »Samostalnost«²⁹. Za ostvarenje političke samostalnosti Hrvatskoj je nužna odgovorna vlada. Hrvatski cilj – življenje na temelju narodnosti, slobode i čovječnosti, kako ga definira Šulek, nemoguće je ostvariti u savezu s Mađarima, »jer nam u tom slučaju nitko ne jamči politički opstanak naše narodnosti«³⁰, strahuje Šulek. »Samostalnost je naš symbol«³¹, teza je kojom Šulek završav ovaj članak.

Nakon što je Jelačić krenuo u rat i s vojskom prešao Dravu, Šulek objavljuje članak u dva nastavka »Naš rat i naša zadaća«³². Za ratnu lozinku Šulek odabire moto Veljačke revolucije, koja je zapalila cijelu Europu: »Sloboda, jednakost i bratinstvo«.

Poslijeratnu budućnost Šulek slika svijetlim tonovima: Ako Jelačić osvoji Budimpeštu proglasit će jednakost svih narodnosti, te će svaki narod pod ugarskom krunom dobiti ista duhovna i materijalna prava. Svaki će narod, prema Šuleku, dobiti svoju vladu i uvesti svoj narodni jezik u javne poslove. Svi će narodi međusobno sklopiti savez i stvoriti federativnu državu, u kojoj će svaki pojedini narod imati unutrašnju samoupravu, a za opće interese postojat će središnja vlada. Članak završava rečenicom: »To je zadaća našega rata s Magjari«³³.

Dana 11. rujna 1848. Jelačićevim prelaskom Drave započeo je rat. Oružje je zamijenilo rat riječima, ali Šulek nije posustao. U lipnju 1849. doći će u sukob s Gajem, koji će rezultirati Šulekovim prelaskom u *Slavenski Jug*, jedine novine koje će se još neko vrijeme suprotstavljati oktroiranom ustavu i zastupati liberalne ideje nasuprot nadolazećem neoapsolutizmu.

²⁶ Isto.

²⁷ *Novine dhs*, br. 61, XIV/1848.

²⁸ Naš savez s austrijskom monarkiom, *Novine dhs*, br. 61, XIV/1848.

²⁹ *Novine dhs*, br. 65, XIV/1848.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² *Novine dhs*, br. 100 i 101, XIV/1848.

S U M M A R Y

BOGOSLAV ŠULEK AS A PUBLICIST IN 1848

Bogoslav Šulek, first professional journalist in Croatia, was in his time editor-in-chief in almost all major Croatian newspapers. In 1848 he was editor and main political journalist in the »Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske« (Dalmatian-croatian-slavonian newspaper), the only daily in Croatian language. Šulek's articles in 1848 were based on four main ideas: federal restructure of the Habsburg Monarchy, Croatian territorial unification, constitutionality and parliamentary government and the freedom of speech and free public sphere. All major political events found their journalist echo in Šulek's articles and since the »Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske« had great influence among literate population, Šulek was one of the creators of Croatian public opinion in 1848.